مرتضیٰ ناز

آڪاش انصاريءَ جي شاعريءَ ۾ انسان دوستي

The Concept of Humanism in Akash Ansari's Poetry

ABSTRACT:

Humanism has a long history in both the life and literature. Many of the philosophers, writers and poets of the world have interpreted the philosophy of humanism very widely and effectively.

Since a long, the Sindhi scholars and poets have been enlightening over the philosophy of humanism in their unique way of expression. Due to the teachings of Sufism, the whole Sindhi poetry from classic age to modern and post modern age is enriched with humanism.

Akash Ansari is known as a progressive, nationalist and humanist poet in modern Sindhi poetry. His poetic work is consisting of patriotism, nationalism and humanism. But the brown study of his poetry shows that the basic stimulation of his poetry is humanism. Even the patriotism and nationalism are the outcomes of his philosophy of humanism. His poetry treats the all instincts of human beings. The basic theme of his poetry is that the human being is a great creation of Allah. And the humanity has a dignity so all the human beings must be provided a respectfuly and wishing life.

In this article, the philosophy of humanism in the poetic work of Akash Ansari has been kept in the view. The focused study of his poetry shows that he loves the human beings and respects the humanity. His poetry presents the real picture of pains and pathos of common and deprived people of our society. His poetry expresses the joys, sorrows, wishes and desires of a common man on large scale. This is why his poetry feels the preaching of humanism.

آڪاش انصاري جديد سنڌي شاعريءَ ۾ هڪ الڳ ۽ منفرد حيثيت رکندڙ شاعر آهي. هن وقت تائين سندس ٻه شعري مجموعا. (1) ”ڪيئن رهان جلاوطن“ ۽ (2) ”اڌورا اڌورا“ ڇپجي پڌرا ٿي چڪا آهن. جيڪي جديد سنڌي شاعريءَ ۾ اهم جاءِ والاري چڪا آهن. آڪاش انصاري شاعر هجڻ سان گڏوگڏ هڪ سرگرم ايڪٽوسٽ، سياستدان ۽ اعلیٰ شعور رکندڙ دانشور به آهي.

سندس شاعريءَ ۾ محبت، مزاحمت، قوميت ۽ انسان دوستيءَ جا رنگ سمايل آهن. سندس ڪيترائي غزل، نظم ۽ وايون سنڌ کان علاوه سموري دنيا ۾ رهندڙ سنڌين پاران پسند ڪيا ويا آهن. ”جنهن وقت هي جوڳي جاڳيا“ ۽ ”اسين

بس رهياسين اڏورا اڏورا" جهڙا ڪيترائي شعري اسم دنيا جي مختلف ملڪن ۾ رهندڙ سنڌين وٽ سندس سڃاڻپ بڻجي چڪا آهن.

آڪاش انصاريءَ جي شاعريءَ ۾ انسان دوستيءَ جي جذبي تي تحقيقي بحث ڪرڻ کان اڳ اهوڄاڻڻ ضروري آهي ته انسان دوستي ڇا آهي. انسان دوستيءَ جو جذبو ڪيئن ٿو پيدا ٿئي. ۽ ان جو انساني شعور، ادب ۽ سماج تي ڪهڙو اثر پوي ٿو.

"انسان هڪ سوچيندڙ جانور آهي ۽ سندس دماغ مادي جي ارتقا جي انتهائي باترتيب شڪل آهي، جنهنڪري (هو) فطرت ۾ موجود هر شيءِ ۽ هر موقعي جي باري ۾ سوچي سگهي ٿو."(1)

جڏهن انسان پنهنجي وجود تي سوچڻ شروع ڪيو ته پنهنجي وجود هئڻ جي احساس ڪيس پاڻ جهڙن ٻين انسانن ۽ انهن جي ڏکن، سکن ۽ بنيادي ضرورتن جو احساس ڏياريو. جنهنڪري ڪيس پاڻ جهڙن ٻين انسانن سان پيار ٿيڻ لڳو. اهڙيءَ طرح هن انهن جي ضرورتن ۽ مسئلن تي به سوچڻ شروع ڪيو. ان احساس مان انساني سوچ ۽ فڪر ۾ هڪ اعلىٰ آدرش جنم ورتو، جنهن کي انسان - دوستي سڏيو وڃي ٿو. انسان دوستيءَ جي فلسفي جو محور آهي ئي اهو ته ڪهڙيءَ طرح انسان ذات جي واڳيل مسئلن کي حل ڪرڻو آهي ۽ ڪهڙيءَ طرح انسانذات جي ڀلي لاءِ ڪجھ ڪري سگهجي ٿو. جيئن ته انسان - دوستيءَ جي فلسفي جو لاڳاپو انساني وجود سان ئي جڙيل آهي، انڪري گهڻن وجودي فيلسوفن، خاص طور سارتر جو چوڻ آهي ته، "وجوديت ئي اصل ۾ انسان دوستي آهي." (2)

ان جو مطلب هي آهي ته انسان جي پنهنجي وجود بابت سوچ ئي ڪيس ٻين انسانن بابت سوچڻ طرف ڌيان ڇڪائي ٿي ته هو ٻين انسانن ۽ انهن جي ضرورتن بابت سوچڻ شروع ڪري ٿو. اهڙيءَ طرح پاڻ ۾ گڏجي سڏجي رهڻ ۽ هڪٻئي جي ڏک، درد ۽ خوشيءَ کي محسوس ڪرڻ جو احساس پيدا ٿئي ٿو. انساني سوچ ۽ زندگيءَ ۾ ان جي اهميت بابت ڊاڪٽر الهداد ٻوهيو لکي ٿو ته،"سوچ جو عمل زندگيءَ جو طريقو يا ڍنگ بنائي ٿو، جهڙي سوچ تهڙي زندگي، تهڙو ماڻهو." (3)

انسانيت جو احترام ۽ قدرشناسي انسان - دوستيءَ جو سڀ کان اهم ۽ بنيادي پهلو آهي ان بابت ناميارو محقق ۽ ڏاهو محترم محمد ابراهيم جويو لکي ٿو ته،

”انسان جي بقا جو راز، انسان جي احترام ۾ ئي آهي. جيستائين ساري دنيا جون تعليمي قوتون، پنهنجو سارو ڌيان انسانيت جي احترام ڏانهن نه ڪنديون، تيستائين هيءَ دنيا بدستور درندن ۽ حيوانن جي بستي ٿي رهندي.“ (4)

دنيا جي سمورن مذهبن ۽ اخلاقي تعليمات جو بنيادي مول ۽ متو انسانيت ۽ انسان دوستيءَ جي بنيادن تي بيٺل هوندو آهي. جنهنڪري دنيا ڀر جي ادب ۾ نظمي توڙي نثري صنفن ۾ انسان - دوستيءَ جي اعليٰ قدرن ۽ اهميت تي زور ڏنو ويو آهي. جنهن جي نتيجي ۾ هر زبان جي ادب تي انسان - دوستيءَ جي تصور جا اثر ۽ اهڃاڻ نمايان نظر اچي رهيا آهن. جيئن ته شاعر وڌيڪ حساس هوندا آهن، انڪري نثر جي نسبت شاعريءَ ۾ ٻين فلسفن ۽ فڪرن سان گڏ گڏ انسان دوستيءَ جو اظهار وڌيڪ واضع ۽ اثرائتي نموني سان ٿيل آهي. ان بابت محترم جامي چانڊيو لکي ٿو ته،

”انساني تهذيب جي تصورن، پُورن، لطيف ويچارن، احساسن ۽ خوابن جي جيتري سيڙپ شاعريءَ ۾ ٿيل آهي، اوتري شايد ئي ڪنهن ٻئي شعبي ۾ ٿيل هجي. شاعري انسان جي لطيف تصورن، خوبصورت خوابن ، ۽ ان جي درد جي تاريخ آهي.“ (5)

اهو ئي سبب آهي جو ادب جي ٻين شعبن جي نسبت شاعريءَ ۾ انسان دوستيءَ جو فڪر وڌيڪ نمايان نظر اچي ٿو. جيئن ته تصوف ۽ صوفي ازم شروع کان ئي سنڌ ڌرتيءَ جي ذري ذري تي ڇانيل رهيو آهي. جنهنجو بنيادي مول متو آهي ئي انسان - دوستي ۽ انسان شناسي. انڪري سنڌي سماج ۽ سنڌي ماڻهوءَ جي خمير ۾ ئي انسان - دوستيءَ جو اثر موجود رهيو آهي. اهڙيءَ طرح سنڌي شاعري ان کان ڪيترائي دفعا وڌيڪ انسان - دوستيءَ جي حسين احساس ۽ جذبي سان مالامال رهي آهي. شاهه ڪريم هجي يا شاهه عنايت، شاهه لطيف ۽ سچل هجن يا سامي، بيدل هجي يا بيڪس، شيخ اياز ۽ استاد هجن يا ادل، اياز گل هجي يا آڪاش انصاري. هنن سمورن جي شاعري حضرت بايزيد بسطاميءَ ۽ حسين بن منصور حلاج جي وحدت الوجودي پڙاڏي

جو فڪري مظهر رهي آهي. جيڪو صوفي مت ۽ انسان- دوست سوچ جي صورت ۾ شاهه لطيف ۽ ٻين صوفي بزرگن جي شاعريءَ جي معرفت، سنڌ ڌرتيءَ جي سرزمين تي نظر اچي رهيو آهي. جيئن تہ وحدت الوجود جي فلسفي جو محور بہ انساني وجود ۽ انساني وجود سان لاڳاپيل مسئلن ۽ انهن بابت غورو فڪر ڪرڻ ئي آهي. انڪري ڪلاسيڪي دور کان جديد دور تائين جا سنڌي شاعر بنيادي طور تي ان فلسفي ۽ فڪر جي پرچار ڪندا پي رهيا آهن. جنهنڪري سنڌ ڌرتيءَ جي ڪلاسيڪي شاعريءَ کان وٺي جديد سنڌي شاعريءَ تي انسان - دوستيءَ جي فلسفي ۽ فڪر جو اثر نمايان نظر اچي رهيو آهي.

جامي چانڊيو لکي ٿو تہ:

” آڪاش محبت ۽ مزاحمت جو شاعر آهي. هن جي محبت ايڏي تہ شديد ۽ سگهاري آهي، جو اها مزاحمت کان سواءِ رهي نہ ٿي سگهي ۽ هن جي مزاحمت ايڏي تہ حسناڪ ۽ لطيف آهي جو اها محبت کان سواءِ ٻيو ڪوبہ هٿيار نہ ٿي رکي. هن وٽ مزاحمت آهي هر ان شيءِ لاءِ جيڪا محبت، حسن ۽ ماڻهپي (انسانذات) لاءِ خطرو هجي.“ (6)

جڏهن تہ نامياري صحافي ۽ ليکڪ مرحوم فقير محمد لاشاريءَ آڪاش انصاريءَ جي شخصيت ۽ شاعريءَ بابت پنهنجي راءِ ڏيندي لکيو آهي تہ،

”آڪاش پنهنجي روين ۾ مڪمل شاعر آهي، سندس اهي رويا بنيادي طرح انسان دوست ورتاءُ آهن.“ (7).

آڪاش جي شاعريءَ ۾ محبت ۽ مزاحمت جا سيئي رستا انسان دوستيءَ ڏانهن وڃن ٿا. محبت ۽ مزاحمت جيان هن وٽ - انسان دوستيءَ جو تصور بہ محدود ۽ روايتي نہ آهي. انسان دوستي آڪاش جي شاعريءَ جو وڏي ۾ وڏو رومانس آهي. جيڪو سدائين سندس عظيم آدرش جو خواب رهيو آهي. هن جي سموري شاعري محبت ۽ مزاحمت جي جذبي جو سگهارو آواز بہ آهي تہ انسان - دوستيءَ جي احساس کي جاڳائيندڙ اظهار بہ. سندس شاعري مسڪين ۽ محروم ماڻهن جي مايوسين جو عڪس بہ آهي، تہ انسانيت جي عظمت، آجپي، ۽ وطن پرست سوچ جو واضح ۽ چٽو آواز بہ، انسان - دوستي نہ صرف آڪاش جي شاعريءَ جو بنيادي جز آهي. پر هو، ان کان هڪ قدم اڳتي وڌي عملي زندگيءَ ۾ بہ ٻي پهچ ۽ مسڪين انسانن جي دردن ۽ اهنجن کي پنهنجي سيني ۾ چپيندي

محسوس ڪندو رهيو آهي. هو مسڪين ۽ نادار ماڻهن جي ڏک سک ۾ شريڪ ٿي انهن جي مايوسين ۽ محرومين کي ديس جي اجتمائي مايوسين جي علامت طور شاعريءَ جي صورت ۾ پيش ڪندو پيو رهيو آهي.

" آڪاش عوام ۽ پورهيت طبقي جوهمدرد نہ پر سندن ڏکن، ڏولاون ۽ دردن جو ڏٽي ۽ ويچ شاعر آهي. هن جي شاعريءَ ۾ عوام جي صدين کان هلندڙ اڻ هوند ۽ بيوسيءَ جا جيئرا احساس موجود آهن." (8).

محترم جامي چانڊيو لکي ٿو تہ:

"هُو (آڪاش انصاري) توهان کي فقط سنڌ ڌرتيءَ جي ڏکن ۽ سورن جو سرجڻهار نہ پر سموري عالمِ انسانيت جو امين لڳندو، ڇوتہ سندس شاعريءَ ۾ ذاتي درد کان وڌيڪ عوامي درد موجود آهي." (9)

سندس اهو انداز ئي کيس انسان دوست - شاعرن جي صف ۾ اڳيان اڳيان بيهاري ٿو. ڇاڪاڻ تہ سندس شاعري عام ماڻهوءَ جي زندگيءَ جي ترجمان ۽ انهن جي دردن، مايوسين ۽ محرومين جي واضح ۽ چٽي تصوير پيش ڪري ٿي. آڪاش جي شاعري عام انسانن جي روزمره جي مسئلن ۽ تڪليفن جي احساس کي بيان ڪري ٿي. سندس شاعريءَ بابت آڪاش جي پنهنجي راءِ سندس نظم ،" شاعري" جون هينيون سٽون پڙهڻ سان معلوم ٿئي ٿي.

جيڪڏهن شاعري، درد جي دوا نہ هجي،
يا اها شاعري، جورَو جبر جي سامهون،
ڪو شرارو، ڪوئي شعلو يا اُماڙي نہ هجي،
تمام ڌرتيءَ جي مظلوم عوام پاران،
اگر ترار اگهاڙي نہ هجي،

(اڌورا اڌورا، نظم: شاعري، صفحو، 40.)

جڏهن ماڻهن جا احساس ڏنڌلائجي ويندا آهن ۽ سندن دل بي حس ۽ پٿر بنجي ويندي آهي، تہ معاشري مان پيار،امن ۽ ڀائيچاري جا جذبا غائب ٿي ويندا آهن. مسڪين ماڻهن جا ٿهڪ بي وس اکين جا لڙڪ بنجي ڪرندا آهن. پيار، امن ۽ انساني ڀائيچاري جا احساس ناپيد ٿي وڃڻ ڪري انسان دوستيءَ جو فڪر ختم ٿي ويندو آهي، جنهنڪري معاشري ۾ خودغرضيءَ ۽ مفادپرستيءَ جا عنصر جنم وٺڻ لڳندا آهن. اهڙي صورتحال جڏهن هڪ انسان - دوست شاعر جي

سامهون ايندي آهي تہ هو سڀ کان وڏيڪ دکائڪ ٿي پوندو آهي. آڪاش انصاري بہ ان صورتحال کي محسوس ڪندو رهيو آهي. جنهن جو اظهار هو هن طرح ڪري ٿو:

اڄ ماٺهو ماٺهو، مورت آ جڻ پٿر جي،
انساني احساس الائي ڪاڏي ويا!
ها! ڪالهہ اجان، چوئنرن جي مٿان،
ٿي چانديءَ جهڙا چنڊ ڪِرَيا، ڳالهہ ڳالهہ تي ڳوناٺن جا،

(ڪيئن رهان جلاوطن، نظم: ”اڄ ماٺهو ماٺهو مورت آ“، صفحو، 48.

انسانن سان گڏوگڏ جانورن، پکين، جيتن ۽ خدا جي سموري مخلوق سان محبت ڪرڻ، ۽ انهن جي اُهنجن ۽ تڪليفن کي محسوس ڪرڻ انسان - دوستيءَ جي فڪر جو سڀ کان اعليٰ درجو (Superlative Degree) آهي. آڪاش انصاريءَ جي شاعريءَ ۾ انسان دوستيءَ جو اهو اعليٰ درجو بہ موجود آهي، جنهن ۾ هو انسانن سان گڏ جانورن، پکين ۽ جيتن جي اداسيءَ ۽ مايوسيءَ کي بہ محسوس ڪري وٺي ٿو. سندس هن شعر تي نظر ڪري ڏسو جنهن ۾ هن پوپٽن جي مايوس ڪيفيت کي محسوس ڪندي لکيو آهي تہ:

هن ديس جي پوپٽن اڳيان، ڪنڊ ڪهڙا ڪٽون!؟
هام ڪهڙي هٽون!؟ هنن کي ڏسي جيءُ جهرندو رهيو،
(ڪيئن رهان جلاوطن، صفحو:62)

آڪاش انصاريءَ جي شاعريءَ بابت ناميارو ليکڪ ۽ شاعر سيد سردارشاهہ لکي ٿو تہ،

” آڪاش انصاريءَ جي شاعري هڪ ڀرپور بغاوت جو مظهر آهي، جنهن پنهنجي دور جي مڙني انسان دشمن ۽ ترقي دشمن روايتن ۽ ظالمن کي للڪاريوآهي.“(10)

چاڪاڻ تہ انسان دشمن قوتن کي للڪارڻ ئي انسان دوستيءَ جي سڀ کان وڏي تقاضا هوندي آهي. انسان - دوستيءَ جي مفهوم ۾ نہ صرف خدا جي مخلوق سان پيار، محبت ۽ همدرديءَ جا پهلو شامل هوندا آهن، پر تهذيب ۽ ثقافت جي ترقي، اخلاق جي بلندي، انساني ڀائيچارو، مذهبي رواداري، فطرت جي سُونهن ۽ انسانذات سان لاڳاپيل سمورين حسناڪين سان پيار ڪرڻ ۽ انهن

جو تحفظ بہ انسان- دوستيءَ جا بنيادي جز آهن. جڏهن هڪ انسان دوست شاعر معاشري ۾ انسان - دوستيءَ جي انهن قدرن جو قتل ٿيندي ڏسندو آهي يا انهن کي مرندي ڏسندو آهي تہ سندس احساس تڙپي پوندا آهن. ۽ هو انهن قدرن جي قاتلن جي مذمت ڪرڻ لڳندو آهي. آڪاش انصاريءَ انسان - دوستيءَ جي انهن بنيادي عنصرن جي قاتلن جي مذمت پنهنجي مشهور نظم ”هي قاتل“ ۾ ڪئي آهي. جنهن بابت محترم جامي چانڊيو لکي ٿو تہ،

”توهان آڪاش جو نظم ”هي قاتل“ پڙهي ڏسو تہ آڪاش جو ”قاتل“ چند انسانن جو قاتل ناهي، پر ڪائنات جي سمورين رعنائين ۽ حسناڪين جو قاتل آهي.“ (11)

جنهنجي وضاحت سندس نظم ”هي قاتل“ ۾ هن طرح ٿيل آهي:

هي تهذيب، اخلاق، رشتن جا قاتل،
هي چوڙيلي چوڙيلي ٻانهن جا قاتل،
هي ميندين جا قاتل، هي موڙن جا قاتل،
نڪيٽي جي وٽندڙ وڇوڙن جا قاتل.

(ڪيئن رهان جلاوطن، صفحو:104)

اهڙيءَ طرح جڏهن انسان هٿان ڪنهن ٻئي انسان يا انسانيت جو شعور رکندڙ ڪنهن اهم سربراهہ جو قتل ٿئي ٿو تہ آڪاش انصاري ان کي نہ فقط پنهنجي ڌرتيءَ جي ماڻهن لاءِ هڪ حادثو ٿو سمجهي، پر هو ان حادثي کي پوري انسانيت ۽ ماڻهپي جو وڏي ۾ وڏو سانحو تصور ٿو ڪري. هو ان کي هر پکي پکڻ، پوپٽن ۽ فطرت ۾ موجود هر شيءِ جو قومي الميو قرار ٿو ڏئي، جنهن تي ڪائنات ۾ موجود هر شيءِ ڏکاري ٿي وڃي ٿي. خود فطرت بہ ان غم کي پنهنجو غم سمجهي سڏڪا پرڻ لڳي ٿي. آڪاش انصاريءَ جو شهيد فاضل راهوءَ جي شهادت تي لکيل هي نظم ان ڳالهہ جي واضح ۽ چٽي علامت آهي، جنهن ۾ هو ڪيس منظوم پيٽا پيش ڪندي ان کي نہ صرف پنهنجو ذاتي غم ۽ قومي الميو ٿو سمجهي پر ان تي ڪائنات ۾ موجود فطرت، پکي پکڻ ۽ پوپٽن جي سڏڪي پوڻ جو اظهار بہ ڪري ٿو:

هي کنهنجو موت هو؟
جنهن تي، سموري ڌرتيءَ جي،

(ڪيئن رهان جلاوطن، نظم،” فاضل جي شهادت تي“ صفحو،68)

اهو انسان - دوستيءَ جو جذبو ئي آهي، جيڪو آڪاش کي پاڻ جهڙن ٻين انسانن جون تڪليفون ۽ درد محسوس ڪرڻ تي مجبور ٿو ڪري. هو هڪڙي انسان جي هٿان ٻين انسانن جي قتل کي انسانيت جي توهين سمجهندي، انسان دشمن قوتن جي نندا ڪري ٿو ۽ انسانيت جي رت وهائڻ جي عمل جي مذمت ڪري ٿو. آڪاش انصاريءَ جي شاعريءَ جي مطالعي مان اها ڳالهه به واضح ٿئي ٿي ته هن پنهنجي خوشين کي عام انسانن جي خوشين سان سلهاڙي ڇڏيو آهي. هو اهو پڻ واضح ڪري ٿو ته جيستائين انسان، انسانيت جو رت وهائڻ بند نه ڪندو، جيستائين عام ماڻهن جي ذهن تي وهشت ۽ دهشت جي راڪاس جو خوف تاري رهندو، يا جيستائين مايوس ۽ محروم ماڻهن جي مرجهايل چهرن تي مرڪون نه اينديون، تيستائين سندس گيتن ۾ خوشين جو اظهار نه ٿو ٿي سگهي. جيڪو انسان - دوستيءَ جي جذبي جو واضح ۽ عملي ثبوت آهي. جنهن جو اندازو آڪاش انصاريءَ جي هڪ نظم جي هيٺين سِٽن پڙهڻ سان ڪري سگهجي ٿو:

جيسين منهنجي ڌرتيءَ تي ٿو رقص ڪري راڪاس،
جيسين انسانن جي اڳ تي ماسو ناهي ماس،
جيسين دهشت ۽ وهشت جو وستيءَ ۾ آ واس،
جيسين جڳ ۾ جاري آ رتُ وهائڻ رِيت،
تيسين اڌورا ۽ اڻپورا رهندا منهنجا گيت.

(ڪيئن رهان جلاوطن، صفحو: 134)

انسان دوستيءَ جي فڪر جي هڪ خوبي اها به آهي، ته ان جذبي ۽ فڪر سان سرشار انسان گهٽ طبقي جي مايوس ۽ محروم ماڻهن سان محبت ڪندو آهي، ۽ پاڻ کي انهن منجهان ۽ انهن جو حصو ئي سمجهندو آهي. اهو ئي سبب آهي جو شاهه ڪريم، شاهه عنايت ۽ شاهه لطيف سميت سنڌ جي سمورن صوفي بزرگن مذهبي ۽ سماجي مت ڀيد کان مٿانهون ٿي طاقتور ۽ جاگيردار طبقي کان ڪناراڪشي اختيار ڪئي آهي، ۽ هميشه گهٽ طبقي جي مسڪين ماڻهن سان محبت ڪرڻ جو درس ڏنو آهي. آڪاش انصاريءَ جي شاعريءَ ۾ به ان ئي فڪر

جي پرچار ملي ٿي. جنهن جو بنيادي نقطو هر قسم جي طبقاتي فرق ۽ مذهبي مت ڀيد کان هٽي، انسانذات سان محبت ڪرڻ آهي. آڪاش انصاري جي شاعريءَ ۾ ڪيترين ئي جاين تي انسان دوستيءَ جي ان جذبي ۽ فڪر جو اظهار ملي ٿو. سندس هيٺئين نظم ۾ به اهڙي قسم جو ئي اظهار ٿيل آهي:

اڙي دل اڙي دل! انهن ڏي به هل،
جن جي نيڻن ۾ ناهي ڪو سپنو سجيل،
جن لاءِ ميگها جي رُت ڪي منع آ ٿيل،
(ڪيئن رهان جلاوطن، نظم،" اڙي دل!" صفحو،98.)

آڪاش انصاريءَ جي سموري شاعريءَ جي مطالعي مان اها ڳالهه معلوم ٿئي ٿي ته انسان دوستي ۽ مٽيءَ سان محبت سندس شاعريءَ جا اهم ۽ بنيادي محرڪ آهن. هن وٽ نه صرف پنهنجي ديس جي غريب ۽ مسڪين ماڻهن لاءِ درد موجود آهي، پر وٽس سموري دنيا جي انسانذات لاءِ ساڳيو ئي درد جو احساس ملي ٿو. هو انسانذات جي حق تلفيءَ، ناانصافيءَ ۽ قتلام تي تڙپي پوي ٿو. ۽ ان تڙپ جي پيڙا ڪي شاعريءَ جي صورت ۾ پيش به ڪندو رهي ٿو ته انسان دشمن سوچ ۽ رويي جي مذمت به ڪندو رهي ٿو. ان سان گڏوگڏ جانورن،پکين ۽ جيتن جي دردن کي به محسوس ڪري وني ٿو ۽ انهن لاءِ به ايئن ئي فڪرمند رهي ٿو جيئن انسانن لاءِ. اهو ئي سبب آهي جو سندس شاعري محبت، مزاحمت ۽ انسان - دوستيءَ جي فڪر ۽ فلسفي جو واضح ۽ چٽو اظهار به آهي ته انسانذات ۽ خدا جي مخلوق جي تڪليفن جو درديلو آواز به. آڪاش انصاريءَ جو اهو ورثاءُ ۽ روَيوسندس شاعريءَ کي انسان دوستيءَ ۽ ڌرتيءَ سان محبت جي اعلىٰ درجي تي پهچائي ٿو.

حوالا:

(1) ميمڻ، غفور، ڊاڪٽر، "سنڌي ادب جو فڪري پسمنظر"، 2005ع، شاهه لطيف چيئر، ڪراچي يونيورسٽي، ص: 22 .
(2) ڪانڌڙو، قدير احمد، مقالو:" شيخ اياز جي شاعريءَ ۾ انسان دوستيءَ جو تصور"، ڪارونجهر تحقيقي جرنل، جلد:7، شمارو:12، جون، 2015، سنڌي شعبو، وفاقي اردو يونيورسٽِي آف آرٽس، سائنس ۽ ٽيڪنالاجي،عبدالحق ڪيمپس، ڪراچي،سنڌ. ص: 79-178.

(3) ٻوهيو، الهداد،” ادب جا فڪري محرڪ“، 2013ع، ڪنڊيارو، روشني پبليڪيشن، ص:23.
(4) جويو، محمد ابراهيم،” ٽه ماهي مهراڻ“، 1955ع، ڄامشورو، سنڌي ادبي بورڊ، ص: 35
(5) چانڊيو، جامي، (مهاڳ) ”ڪيئن رهان جلاوطن“، (آڪاش انصاري)، گلشن پبليڪيشن، ڪراچي، 2005ع، ص: 28
(6) ساڳيو،
(7) لاشاري، فقير محمد، ساڳيو، ص:23
(8) چانڊيو، جامي،ساڳيو، ص: 33
(9) ساڳيو،ص: 16
(10) سيد، سردار شاهه، ساڳيو، ص: 21.
(11) چانڊيو، جامي، ساڳيو، ص: 16

مددي ڪتاب :

(1) ”ڪيئن رهان جلاوطن“ (2005ع) ،گلشن پبليڪيشن، ڪراچي.
(2) ”اڏورا اڏورا“، (2007ع) موسىٰ پبليڪيشن،ڄامشورو.
(3) ڇهه ماهي،” ڪارونجهر“، [تحقيق جرنل] ,جلد: 7، جون، 2015ع. سنڌي شعبو، وفاقي اردو يونيورسٽي، ڪراچي.